

Sønderjysk Månedsskrift 1968, side 323.

Jurjeff-Polskii og andre russiske krigsfangelejr.

Under den første verdenskrig tog russerne omtrent to millioner fanger, og af disse var henvend 250 dansksindede sønderjyder. En af disse, rentier Peter Jensen, Nustrup, der i 17 år har været formand for »Foreningen af forhenværende krigsfanger i Rusland« (foreningen har i dag femten medlemmer) har skrevet om sine oplevelser under kampene på østfronten og om tilværelsen som krigsfange. Han blev taget til fange 10. oktober 1915 og blev sendt til Sibirien, til dødslejren Persilenski-Punkt, en gammel japansk sommerlejr, der var fuldstændig uegnet til vinterophold.

Efter et halvt år præget af sult og sygdom blev han sammen med tre andre sønderjyder sendt til den danske fangelejr i Pawlowo-Posadskii, hvor forholdene var betydeligt bedre, og endelig i september 1916 blev fangerne flyttet til lejren i Jurjeff-Polskii i guvernementet Wladimir. Her blev sønderjyderne så godt behandlet, at de knap mærkede fangenskab. Der var samlet omtrent fyrre dansktalende fanger. Efter martsrevolutionen 1917 fik fangerne mulighed for at påtage sig lønnet arbejde - Peter Jensen således sammen med nogle andre hos en vognmand, og »bedre forhold som krigsfange kunne man ikke tænke sig at få«, skriver Peter Jensen og fortsætter:

Peter Jensen i Tysk uniform

Nytåret 1918 fortsatte, som det gamle år var sluttet. Uroen i befolkningen tog til. Vanskeligheden med at få noget til føden blev større og større. Vi kunne godt mærke, at de røde fik mere og mere magt. Pastor Jensen var en tur i Moskva og kom hjem derfra med et tilbud fra generaldirektør Plum om, at der kunne ordnes en hjælp ved at låne os penge, som så eventuelt kunne betales efter hjemkomsten. Denne tanke havde nok sit udspring i, at sønderjyderne ikke kunne lide at modtage så store pengegaver, som der her var tale om. Denne ordning blev da også kun modtaget af nogle få, som havde fast ejendom hjemme.

Peter Johansen, som var slagterisen, og et par stykker flere fik den idé at købe fæl og heste hos russerne, slagte dem og sælge kødet i lejren. Senere prøvede de også på at ville sælge kødet til russerne, men disse ville trods kødmangelen ikke spise hestekød. Så hittede slagterne på at lave kødet i pølser. Dem kunne russerne godt lide.

Den 13. marts 1918 kom Hans Lund fra Haderslev, ligeledes med en tysk kammerat. De kom fra det nordlige Rusland og havde dér truffet Trotski, fortalte Lund. Han havde spurgt Trotski, om han kunne hjælpe ham til Danmark, hvortil Trotski havde svaret, at det kunne han sagtens, hvis Lund skriftligt ville forpligte sig til at agitere for kommunismens udbredelse i Danmark. Det ville Lund dog ikke. De to blev heller ikke længe i lejren, men Lunds navn er talt med i navnefortegnelsen.

Peter Jensen

I løbet af året 1917 havde levnedsmiddelforsyningen forringet sig så meget, at den endog her i denne lille købstad, som lå midt i bondelandet, kunne betegnes som værende på randen af hungersnød.

I lejren var rationerne skåret stærkt ned og brødet blevet dårligt. De forholdsvis mange penge, som pastor Jensen havde samlet ind til os hos de mange danskere, som boede i Moskva og Petrograd, kunne selvfølgelig ikke klare hungersnøden, men et lille tilskud under sådanne forhold havde stor virkning. Desuden var det også en moralsk stimulans.

I Moskva var der en dansk vicekonsul ved navn Edstrup. Ham havde Frits Clausen haft forbindelse med, medens vi var i Pawlowo. Nu mente Frits, at vi skulle prøve på at komme i forbindelse med hr. Edstrup igen og se, om han måske på én eller anden måde kunne hjælpe os. Da vi i den senere tid næsten heller ingen pakker havde modtaget fra Danmark, ville vi ved selvsyn undersøge forholdet på Røde Kors.

Jeg indvilger så i at rejse med Frits Clausen derind. Turen vil tage mindst tre døgn, og vi skal have tilladelse og rejsepas af lejrchefen. Vi forsyner os med brød og hestepølser, og en dag i februar 1918 rejser vi så i stor spænding til det urolige Moskva.

Vi når derind tidlig en formiddag. På pladsen foran Jaroslov banegården er der sort af mennesker. Vi vil se, hvad der skal foregå. Efter en halv times venten kommer så et stort optog af den røde armé, altsammen motoriserede afdelinger af de forskellige våbenarter, så godt som nyt det hele, og mandskabet unge og kraftige folk i ny uniformer.

Nu river masserne huen af og råber hurrææ. Frits og jeg beholder den på; men så begynder de nærmeststående at råbe til os: »Chappy daløj — Chappy daløj« (af med hatten). Men Frits vil ikke tage hatten af for de røde. Jeg skynder mig at tage min af og siger til Frits, at han nu må skynde sig, for ellers giver det tærsk-. Så får han også hatten af, og lidt efter lister vi af.

Derefter søger vi hen til Røde Kors og spørger efter pakker til Jurjeff-Polskii lejren. Et par mænd ser listerne efter, ryster på hovedet og siger, at det er der desværre ikke. Så sender de en mand med os ud på det store lager, for at vi selv kan undersøge, om der er nogle til os.

Der er pakker i hundredvis, men ingen til os.

Det vil tage mellem en og to timer at gå til fods ud til vicekonsulen. Hvis vi tager en slædedroske, kan vi måske begynde hjemrejsen endnu i aften. Vi snakker med en droskekusk om prisen. Han vil have 50 rubler for at køre os derud. Vi byder ham 40, og det vil han så også nok nøjes med. Så hopper vi op i slæden og føler os som små baroner.

På et par små pladser er der endnu rester af skyttegrave, mange butikker har endnu vinduerne tilsømmet med brædder — rester af gadekampe.

Vi skal også over den store »Ljublandskaja-Ploschad« (Kærlighedspladsen). Da vi er i nærheden af den, ser vi, at den er stuvende fuld af mennesker.

Og så — lige med det samme lyder der maskingeværknitren! De »hvide« har fået et par maskingeværer anbragt i et tårn og skyder derfra på mængden. Fra slæden ser det ud, som alle falder døde om, men det er de dog ikke. Moskovitterne har for længst lært at kaste sig ned, så snart der skydes.

Men så begynder de »røde« at skyde med geværer langs ad den gade, vi kommer ad. Heldigvis er vi lige ud for en tværgade, som kusken så svinger ind på for at komme i ly. Vi

Peter Jensen

har kun lige fået standset, så lyder der også skud fra den modsatte ende af denne gade. Kusken vender så kort omkring og ud på den gade, vi er kommet ad.

I strygende galop går det tilbage, mens kuglerne suser os om ørerne. Slæden slingrer, og vi dukker os for kuglerne. Derved er Frits så uheldig, at han får overbalance og falder ud af slæden. Jeg råber »støj-støj« (holdt-holdt) til kusken, men han standser ikke.

Så springer jeg op, griber bagfra om kusken og får fat i tømme. Kusken bander og skælder ud, men vi har dog fået sagtnet farten så meget, at Frits indhenter os og kommer op i slæden igen. Så går den vilde fart igen, og kusken drejer ind ad den første sidegade, vi kommer til.

Her vælter vi os ud af slæden, kusken fortsætter den vilde fart og får ikke sine 40 rubler for turen. Derefter springer vi op ad en jerntrappe til et toetagers hus. Deroppe på platformen står en høj, velklædt mand med fuldskæg. Han kan tale tysk, og vi antager ham for en jøde. Han er temmelig nysgerrig. Vi fortæller ham dog, at vi er krigsfanger, men kan dog mærke på ham, at han ikke rigtig tror på os.

Da vi er kommet lidt til ro efter begivenheden, søger vi efter at komme hen til Jaroslavski-banegården. Undervejs opdager Frits, at manden følger efter os. Vi snakker om, at han måske vil skygge os. Lidt efter kommer vi forbi en større tsjejnisk (tehus). Her går vi ind. Vi trænger så vist også til at få noget at spise, men det kan ikke fås, så vi må nøjes med det medbragte dårlige brød og hestepølserne, men vi kan da få al den te, vi kan drikke. Medens vi er i gang dermed, opdager vi, at den sortskæggede mand også er herinde. Derover bliver vi alligevel lidt urolige og snakker så om, at det nok er bedst at blive herinde. Heldigvis kan vi også få logi her og får anvist et stort værelse, hvor der langs den ene væg er anbragt en britsje med seks sovepladser, adskilt fra hverandre med et forhæng. Vi er trætte og går tidligt i seng og falder hurtigt i søvn.

Henad midnat vågner vi ved, at der råbes »stavaj-stavaj« (stå op, stå op). Lyset er tændt. Søvntrukne og missende med øjnene farer vi op. Foran os står der to revolverbevæbnede rødgardister - militærpatruljer? De spørger efter, hvad vi er for folk, og om de må se vores propusk (rejsetilladelse eller pas). De vil også have at vide, hvad ærinde vi har i Moskva. Frits forklarer dem det, og da de har set vores propusk, siger de karascho (det er godt) og forsvinder så igen.

Om morgenen drikker vi te, og så går turen igen til hr. Edstrup, men denne gang til fods. Konsulen hilser os hjertelig velkommen og byder Frits Clausen med ind på kontoret, hvor de fører en længere samtale. Om hvad får jeg ikke noget at vide.

På vejen til banegården begynder Frits at snakke om muligheden af at kunne blive russisk statsborger. Jeg er da klar over, at det ikke er ret gode oplysninger, han har fået hos konsulen.

Vi finder et stort oplysningskontor for krigsfanger. Det viser sig at være en kommunistrede, som er ude efter krigsfanger til deres parti. I det forreste rum sidder der et par krigsfanger, som vi henvender os til. Det viser sig at være ledende mænd, og efter at vi har sonderet terrænet lidt, spørger Frits så, om det kan lade sig gøre at blive russisk statsborger?

Det er ikke så vanskeligt, svarer de, vi skal blot melde os ind i den røde armé! Vi takker for oplysningen og siger, vi vil overveje det lidt.

Peter Jensen

Da vi kommer ud på gaden igen, skynder vi os til banegården. Nu er det nok bedst at komme op til vor lille danske lejr igen. Vi kom tomhændede hjem, men med hele lemmer.

Pastor Jensen havde jo sat sig som mål at ville hjælpe alle sønderjyder, som var i russisk fangenskab, til at nå ind i den danske særlejr. Så snart han fik en adresse, forsøgte han at komme i forbindelse med vedkommende. Vi frarådede ham under de nuværende forhold, da der muligvis var flere levnedsmidler, hvor vedkommende nu var. Hungersnøden var langt fra lige stor i alle egne i Rusland og Sibirien. Nu var blot det at kunne få noget at spise hovedsagen, hvis vi ville tænke på at overleve.

Efter våbenstilstanden - og særlig nu efter fredsslutningen med tyskerne - kom de russiske soldater hjem fra fronten i massevis. Vi, som var beskæftiget med vognmandskørsel, blev afskediget for at give plads til russerne. Det var der ikke noget at sige til. Men nu blev vi så fem mere til forplejningen i lejren.

I begyndelsen af april stak tre mand af fra lejren. De ville prøve på, om det var gørligt at komme over den finske grænse. Da de tre kom til jernbaneknudepunktet Wologda (et godt stykke øst for Petrograd) var der der opslået store plakater med meddelelse om, at tyskerne var gået i land i Finland. Så prøvede de på at rejse østpå til Sibirien. De kom dog ikke længere end til Omsk. Der fik de på det svenske konsulat at vide, at den rød-hvide front var ved Irkutsk, og at det var både meningsløst og dødsensfarligt at rejse derhen. Så udstedte konsulatet rejsepas til dem og gav dem hver 40 rubler i rejsepenge. Tre uger efter, at de havde forladt den danske lejr, kom de tilbage igen. Lidt slukørede, men med liv og lemmer i god behold og syntes, at de havde haft en dejlig rejse.

I april kom der igen to sønderjyder. Det var sadler Andreas Andersen fra Møgeltønder og blikkenslager Jepsen fra Rødding. De kom fra det sydøstlige Rusland og var meget forkomne, da de kom hertil. De havde haft en hel god forsyning med, da de begyndte rejsen. Denne havde dog været så vanskelig og taget så lang tid, at de var ved at gå til. Jepsen var meget syg og døde en halv snes dage efter ankomsten hertil. Han blev begravet på den russiske kirkegård i Jurjeff-Polskii og var den eneste, der døde i den danske fangelejr.

I maj måned begynder der at blive røre i den danske lejr. Allerede i slutningen af marts havde der været tale om muligheden af, at der måske kunne arrangeres en hjemsendelse til Danmark. Der var dog ingen, som troede rigtig derpå, så tvivlen og uvisheden satte ikke humøret op. Der kom uheldigvis også en tysk agent med gode ord og løfter og 40 rubler til hver, hvis vi ville rejse til Moskva, melde os syge og omgående blive sendt hjem med lazarettog.

I et skovdistrikt ved byen Sarapul ved Kamafloden på den vestlige side af Uralbjergene i guvernementet Wjatka var der en lille skovlejr, som bestod af 24 sønderjyder. De var taget til fange i Galicien i 1916. Blandt dem var smedemester Jes Ravn fra Østerlindet. I det sydlige Rusland var han og et par kammerater i en fangelejr truffet sammen med en franskmand. Denne fortalte, at han søgte efter fanger fra Elsass-Lorraine, som skulle i en særlejr for franskmænd. Denne franskmand vidste, at der var oprettet en dansk fangelejr, men ikke hvor den var henne. De søgte at få oplysning derom hos lejrkommandanten, men han kunne heller ikke få opspurgt, hvor den var henne. Men de lovede dog Ravn og hans kammerater, at de nok skulle sørge for, at de kom et godt sted hen.

Peter Jensen

Ved hver dag at møde op på banegården, når der kom et transporttog, fik de samlet de 24 sammen, inden de blev sendt videre. Efter at have kørt rundt med et transporttog i henved tre uger, havnede de så i Sarapul og kom på skovarbejde. Derved slap de for at komme til Sibirien. Det var et ensformigt og koldt arbejde om vinteren, og om sommeren var de slemt plaget af myg og andet utøj. Arbejdet var akkordarbejde, og de kunne da så nogenlunde tjene til føden. Træet blev af vognmænd kørt ud til Kamafloden, hvor fangerne så om sommeren lastede det i pramme. Her var de i to år. Nogle af dem havde fået forbindelse med N. H. Rasmussen og også fået en gudmor.

I maj 1918 ville pastor Jensen forsøge at komme ind til dem og prøve på at få dem med til Jurjeff. I den anledning fik han og Chr. Lund fra Alslev Kro af myndighederne her i Jurjeff rejsetilladelse og også tilladelse til at måtte tage de derværende sønderjyder med tilbage. Da han efter en meget besværlig rejse nåede ind til Sarapul, ville de derværende myndigheder ikke anerkende pastor Jensens tilladelse til at få sønderjyderne med sig tilbage til Jurjeff. Så søgte og fik han forbindelse med guvernements-myndighederne i Wjatka. Det blev en lang ventetid. Imedens besøgte han sønderjyderne i skovlejren og holdt en særdeles højtidelig pinsefest sammen med dem. Omsider kom der så svar fra myndighederne i Wjatka. Det blev et afslag! Da han og Chr. Lund meget nedslåede skulle begynde hjemrejsen, blev Chr. Lund meget syg, så de måtte udsætte hjemrejsen. Efter ca. 3 ugers forløb vendte de tilbage til lejren, stærkt svækket på både sjæl og legeme af det dårlige resultat og de uhyrlige rejsevanskeligheder.

Medens pasror Jensen og Chr. Lund var i Sarapul, rejste Frits Clausen, Johs. Hansen og jeg til Moskva for hos Dansk-Russisk Handelskompagni (D.-R.H.) at forhøre om muligheden for at kunne få arbejde hos dem. Det var der ikke lige med det samme, men der havde fra et norskamerikansk selskab været forespørgsel om at få tre mand. De skulle påtage sig at være vagtmænd på en nedbrændt keramikfabrik ved Rostokino, en større landsby ca. tolv km nord for Moskva. Vi rejste så tilbage til lejren for at se, om vi kunne få en tredje mand til at tage med derud. Det var ikke så let, som vi havde ventet, men vi fik dog Julius Reinke overtalt til at tage med derud.

Vi blev vel modtaget af bestyreren, hr. Bøgehejn; han var københavner og blev glad ved nu at kunne få folk, som han kunne tale med på dansk. Så blev der skrevet kontrakt. Vi skulle have hver 200 rubler månedlig, og hvis vi ville arbejde med oprydningsarbejde i vor fritid, fik vi dette betalt med timeløn. Men, føden, det allervigtigste, måtte vi selv sørge for. Det blev en rigtig sultekur. Vi var undertiden så langt nede, at vi måtte plukke svinemelde, som vi tilberedte som spinat. Vi havde ingen anden trøst end den, at også andre, både danske og russere, var i samme situation.

Det var kun selve fabriksbygningen, som var nedbrændt. Foruden denne var der en del lagerbygninger og flere ret gode beboelseshuse. Disse kom lidt senere til at virke som en god hjælp for vore kammerater i lejren. En dag, da Johs. Hansen og jeg var inde på loppetorvet i Moskva for at se, om der var noget spiseligt at få fat på dér, træffer vi ganske tilfældigt pastor Jensen, som var ude at se på det myldrende liv dér. Vi havde ikke set hinden, siden han var rejst til Sarapul. Samtalen faldt straks på forholdene ude hos os på fabrikken, og så får pastor Jensen den tanke, at de tomme huse og de frie forhold hos os måske kunne bruges til at få lejren lidt hurtigere rømmet. Vi skulle så tale med hr. Bøgehejn om dette. Han ville gerne give husly til en 5—6 stykker ad gangen.

Peter Jensen

På den tid var der allerede kommet en del i arbejde hos danskerne i Moskva, og nogle var kommet til Petrograd, hvor fru kontorchef Beckshøft tog sig meget af dem. I et halvt årstid gav hun flere skiftende hold både arbejde og brød, indtil de blev sendt til Danmark.

Da vi nu havde fået forbindelsen med keramikfabrikken, kom rømningen af lejren i Jurjeff-Polskii til at foregå på den måde, at de rejste fra Jurjeff til keramikfabrikken og blev dér, indtil der var plads i Moskva eller Petrograd. Omkring midten af juni rejste pastor Jensen fra lejren og blev nogle dage på fabrikken.

Omtrent på samme tid rejser Frits Clausen sammen med to kammerater til Sarapul. De får også rejsetilladelse fra lejrkommandanten, men spørger ikke om tilladelse til at tage kammerater derindefra med til Jurjeff. De går ganske uden om myndighederne i Sarapul og prøver på at få dem, som vil med til den danske fangelejr, om bord på floddamperen ved at bruge deres egne rejsetilladelser flere gange. Det sker på den måde, at når tre mand er kommet om bord, giver de deres rejsetilladelser til en kammerat, som står på kajen. Denne tager så to mand med sig. Dette trick går dog kun godt to gange. Så fumler de sidst ankomne i det, og imens gives der afgangssignal. Skuffede og med sorg i sinde må de tiloversblevne gå tilbage til lejren. De kommer dog senere af sted med det nu gængse system at melde sig syge og som patienter at blive sendt til Tyskland. Frits og hans kammerater, som nu er blevet til ni, kommer efter store vanskeligheder med de kæmpende røde og hvide grupper tilbage til Jurjeff en af de første dage i juli.

Lejren er nu i fuld opløsning, men det varer dog en 14 dages tid, inden de sidste kan komme derfra. Når fangerne forlod lejren, skete dette ikke officielt, så de blev udskrevet af lejren. De forlod simpelthen lejren, og deres navne stod fortsat i listerne. Dette var et af de mange tricks, russerne brugte for at skaffe sig fordele. I dette tilfælde kom det til at virke på den måde, at lejren fik madrationer efter antallet af navne i listerne, men ikke efter antallet på dem, som virkelig var der. Vagtmandskabet var selvfølgelig lige så interesseret i dette som fangerne.

I juli måned 1918 kommer så begyndelsen til afslutningen. Pastor Jensen og vore venner og hjælpere derinde i Moskva og Petrograd, og ikke at forglemme den danske ambassade med hr. minister, kammerherre Harald Scavenius i spidsen, har gjort en stor og meget bekostelig gerning med at få os sønderjyder gjort klar til hjemrejsen. Et ikke alene omstændeligt arbejde med at skaffe de nødvendige papirer. Der skulle også penge til rejsen, og de skulle også iklædes, så de ikke lignede krigsfanger, men almindelige danskere, som skulle igennem paskontrol og undersøges af tyskere, som kontrollerede farvandene ved den finske bugt og Rigabugten. En meget streng personlig undersøgelse, så sønderjyderne måtte passe på ikke at lade sig mærke med, at de kunne forstå eller tale tysk. Når de var kommet igennem denne kontrol, følte de sig fri og sikre for både tyskere og bolshevikker. Rejsen foregik med skib fra Petrograd til Stockholm og tog omkring tre døgn til Stockholm og et til København.

Den 20. juli kl. 12 sejlede de første fem fra Petrograd. Den 23. gik de i land i Stockholm. Den 24. kl. 11 ankom de velbeholdne til København.

Så gik de ud på Vodroffsvej for at bringe alle krigsfangers ven og hjælper, gymnastikdirektør N. H. Rasmussen, deres stille tak for hjælpen — den var blandet med tårer.

Disse fem var vor »starche« derinde, Niels Kristensen fra Brøns, som nu var 43 år, Ottesen Dahl fra Frifelt, 38 år, Frederik Rudbek fra Hajstrup, som var syg, og dennes broder

Peter Jensen

Falle, som aftjente sin værnepligt 1912-14 i Østpreussen. Nogle få dage efter krigens begyndelse blev han taget til fange på en patrulje og har således været 4 år i fangenskab = 6 års soldatertjeneste med kun en kort orlov i 1913. Dernæst lægestuderende Frits Clausen, som kom med for at forberede sig til vintersemestret 1918 på Københavns Universitet.

Da der var kommet meddelelse til pastor Jensen om deres lykkelige ankomst til København, blev næste hold afsendt, og så fremdeles i små hold på to til fire mand.

Den 14. november rejste pastor Jensen fra Petrograd sammen med Th. Voss og Andreas Andersen. De ankommer til Stockholm den 18., og da var den tyske kontrol ved Reval lige ophævet.

I »Ventetider« skriver pastor Jensen, at det var de to sidste fra den danske fangelejr. Men det var de ikke. I november beslaglagde bolshevikkerne keramikfabrikken i Rostokino. De to vagtmænd, Johs. Hansen fra Rinkenæs og Jes Ravn fra Øster-Linnet rejste derefter til Moskva og kom derfra med et transporttog til Tyskland og nåede deres hjem i Sønderjylland juleaften 1918.

Willy Andersen fra Haderslev, som var ansat på kontoret, og jeg, som var lagerforvalter på et af lagrene, havde lovet D.-R.H. at blive derinde, så længe de selv kunne være der. Omkring den 1. december brød bolshevikkerne to gange det danske konsulats segl på et af vore lagre med elektriske artikler. Et par dage senere blev al udenlandsk ejendom beslaglagt. Den 10. rejste hele kompagniets personale, og vi tog med dem, fra Moskva til Petrograd.

Den 16. december 1918 blev en minderig dag. I formiddagens løb samledes så at sige alt, hvad der endnu var tilbage af danske i Rusland, på banegården. Der var den danske minister i Petrograd, hr. Harald Scavenius og mange af personalet fra gesandtskabet. Der var generaldirektør Plum og personalet fra D.-R.H. i Moskva og de fleste fra afdelingen i Petrograd og mange andre.

Det var et langt og overfyldt tog, som ved middagstid rullede ud mod den finske grænse. I hver vogn var der to rødgardister, den ene svært bevæbnet, den anden kontrollerede pas og undersøgte kufferter og fratog os breve og billeder.

Vi nåede den finske grænsestation, inden det blev mørkt. Da vi var kommet over på den rigtige side af grænsen, stemte en københavner i med:

»Söner av ett folk, som blött« — og omgående sang alle med. Det var vor afsked med Rusland.

I Stockholm blev vi modtaget af Dansk-Russisk Handelskompagni og indbudt til en frokost dér. Ved 22-tiden kørte vi i sovevogn til Malmø og kom ved 20-tiden den 19. december til København.

Om formiddagen den 20. gik Willy Andersen og jeg den vej, som alle de foregående, der var hjulpet hjem af Dansk-Russisk Handelskompagni, var gået, ud på Vodroffsvej for at bringe gymnastikdirektør N. H. Rasmussen vor tak.

Dermed var så alle, som havde været i den danske fangelejr, nået til Danmark med undtagelse af blikkenslager Jepsen fra Ballum. Det må siges at være et enestående resultat og kan siges at være et godt vidnesbyrd om, at den hjælp, der er ydet os derinde, både fysisk og åndeligt, har givet os kræfter til at stå imod med indtil den lykkelige hjemkomst.

Efter mit personlige kendskab til dem, som har været i den danske fangelejr, og mit arbejde som formand siden 1951 for »Foreningen af forhenværende krigsfanger i Rusland«,

Peter Jensen

har jeg kunnet konstatere, at der har været 42 sønderjyder i den danske fangelejr. Af disse er 36 hjulpet til Danmark af Dansk-Russisk Handelskompagni og deres hjælpere i Moskva, Petrograd og Danmark. En er død i lejren, og fem har selv klaret sig hjem.

Inden jeg rejste hjem til Haderslev, tog jeg mig et par dages tid til at besøge min ungdomsven, H. P. Andersen på Kildevang ved Vordingborg. Fra ham havde jeg fået flere pakker og breve, og endnu flere var gået tabt undervejs. Da jeg rejste derfra, fik jeg af ham og hans kone en gås, så jeg kom da ikke helt tomhændet hjem.

Nu var der kun én hindring, som jeg endnu skulle klare, inden jeg kunne komme helt hjem; hvorledes komme over den tyske grænse uden at blive sendt til én eller anden tysk garnison?

Jeg valgte fra Kolding at tage over grænsen ved Frederikshøj. Dér ville man imidlertid ikke lade mig passere og ville sende mig til Flensborg. Det var juleaftensdag, og jeg ville hjem. Så spurgte de mig, om Jeg måske havde bekendte blandt øvrighedspersoner i Haderslev. Heldigvis havde jeg en onkel, som var skatteopkræver. Ham ringede grænsepolitiet så til, og han kunne bekræfte, at jeg havde været i russisk krigsfangenskab og måske nu var på vej hjem.

Men hvis jeg ville hjem til juleaften, måtte de også have en kontaktperson, som grænsepolitiet kendte. Min far ringede så til en købmand Reimers i Christiansfeld. Så kørte han til toldstationen, hvor han særdeles godt kendte personalet, og fik mig fri. Men jeg skulle omgående melde mig til de militære myndigheder i Haderslev, hvad jeg for en sikkerheds skyld først gjorde tredie juledag.

Min far og en svoger hentede mig, og vi traf hinanden på vejen mellem grænsestationen og Christiansfeld.

Gensynet kan jeg ikke skildre her.

Jeg var rejst hjemmefra til militærtjenesten den 11. august 1914, havde aldrig været hjemme på orlov, og nu var det den 24. december 1918.

Peter Jensen.